

В. К. Черняк,

доктор економічних наук, професор,
головний науковий співробітник Інституту законодавства Верховної Ради України

ПОСТКРИЗОВА ЕКОНОМІКА: КАПІТАЛІЗМ «З ЛЮДСЬКИМ ОБЛИЧЧЯМ»

У статті проаналізовано причини світової фінансово-економічної кризи, визначено трансформаційні завдання переходу України до нової економічної моделі розвитку в посткризовий період, показано основні шляхи усунення соціальної нерівності в нашій країні.

Ключові слова: економічна модель розвитку, ринкова економіка, інституціоналізм, соціальна нерівність.

В. К. Черняк

ПОСТКРИЗИСНА ЕКОНОМІКА: КАПІТАЛІЗМ «С ЧЕЛОВЕЧЕСКИМ ЛИЦОМ»

В статье проанализированы причины мирового финансово-экономического кризиса, определены трансформационные задачи перехода Украины к новой экономической модели развития в посткризисный период, показаны основные пути ликвидации социального неравенства в нашей стране.

Ключевые слова: экономическая модель развития, рыночная экономика, институционализм, социальное неравенство.

Постановка проблеми. Світова фінансово-економічна криза є крахом примітивного лібералізму, а також провалом державними регуляторами своєї роботи. З огляду на це формування посткризової моделі економічного розвитку пов'язане, по-перше, з переходом до стриманого лібералізму в поєднанні з поміркованим протекціонізмом, по-друге, з оптимальним поєднанням ринкових механізмів і державного регулювання економіки, яке не слід ототожнювати з державним втручанням, ручним управлінням, методом «гасіння пожеж». Нова економічна модель має будуватися на фундаменті об'єктивних економічних законів, стандартів та нормативів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У посткризовий період чимало зарубіжних учених звертаються до аналізу першопричин світової фінансово-економічної кризи, намагаються виявити національні особливості входження та виходу із кризи окремих країн і регіонів. Українські економісти також висловлюють власні версії цих процесів, пропонують шляхи подолання кризи та формування нової економічної моделі з урахуванням сучасних викликів. Найбільш глибокі наукові розробки на цю тему вже представили Пахомов Ю. [1]; Філіпенко А. [2]; Ковальчук Т., Черняк В., Шевчук В. [3] та ін.

Мета статті – проаналізувати причини світової фінансово-економічної кризи, визначити трансформаційні завдання переходу України до нової економічної моделі розвитку в посткризовий період.

Основні результати дослідження. У сучасному світі домінує фінансова, а не ринкова економіка. Це саме та «деталь, у якій сидить чорт». У фінансовій економіці «править бал» фіктивно-спекулятивний капітал. Безконтрольна віртуалізація фінансового капіталу послужила детонатором кризи.

V. C. Chernyak

POST-CRISIS ECONOMY: CAPITALISM «WITH THE HUMAN FACE»

In clause the reasons of global financial and economic crisis are analysed, the tasks of transition of Ukraine to new economic model of development in post-crisis period are determined, the basic ways of liquidation of a social inequality in our country are shown.

Key words: economic model of development, market economy, institutionalism, social inequality.

Отже, суть трансформації старої економічної моделі в нову полягає, з одного боку, в переході від фінансової до ринкової економіки з розвинутим державним регулюванням, прогнозуванням, випереджаючим плануванням, яке здійснюється з урахуванням потреб і перспектив розвитку, а з другого боку – у необхідності процесу «вмонтування» ринкової економіки в інституціоналізм.

Вирішальна роль у формуванні нової економічної моделі належить інституційній політиці. Поворот до інституціоналізму потребує проведення структурної, інноваційної та інвестиційної політики, реформування фінансової і банківської систем, формування конкурентного ринкового середовища та створення сприятливих умов для розвитку підприємництва. Саме на фундаменті інституціоналізму може бути побудований капіталізм «з людським обличчям».

Ще один суттєвий момент: у посткризовий період світ має докласти зусиль для втілення в життя «зеленої» ідеї, що передбачає економічний розвиток, досягнутий завдяки впливу інвестицій у відновлювані джерела енергії, екологічно безпечне виробництво, «зелені» технології.

Для цього слід сконструювати систему спеціальних стимулів і санкцій, яка, на наш погляд, повинна містити:

- субсидії на дослідження і створення «зелених» технологій та субсидії споживачам на їх освоєння;
- спеціальні тарифи на відновлювальні джерела енергії;
- пільгові кредити на купівлю технологій отримання сонячної та геотермальної енергії, впровадження «зелених» інфраструктурних програм, зокрема програми розвитку громадського транспорту;
- механізми обмежень на викиди парникових газів;
- пільгові податки для виробництва, безпечного для навколишнього середовища.

Формування «нового обличчя» моделі економічного розвитку передбачає усунення різючої глобальної нерівності у споживанні товарів та послуг. Останні з доступних статистичних даних (станом на 2005 р.) свідчать, що найбагатші 20% землян споживають 76,6% усіх товарів і послуг глобальної економіки, а 20% найбідніших землян – 1,5% світового багатства.

В Україні трансформаційні завдання переходу до нової економічної моделі розвитку ще складніші. Вони пов'язані з необхідністю здійснити демонтаж плутократично-олігархічної моделі капіталізму, яка нині домінує в нашій країні. Суть цієї моделі полягає в тому, що кримінально-кланова система, «осідлавши» фінансові потоки, контролює державу і процес виробництва, обміну, розподілу та споживання суспільного продукту.

Наслідком неадекватного, неефективного і злочинного економічного «реформування» в Україні став неприпустимо високий рівень концентрації національного багатства у власності невеликого кола осіб, величезна диференціація доходів на тлі цинічно-надмірної розкоші фінансово-політичної верхівки, бідність і зuboжіння широких верств населення. За масштабами бідності Україна входить у трійку найбідніших країн Європи, серед яких, окрім нас, ще Молдова та Албанія. Структуру розподілу національного багатства в українському суспільстві можна представити таким чином: 5% найбагатших і багатих людей володіють 65% багатства, 60% бідних і найбідніших людей – 5%, середній клас (35% населення) володіє 30% багатства.

Для того щоб пом'якшити, а ще краще – усунути колосальну соціальну нерівність в Україні необхідно:

1. Здійснити крупний соціально-економічний маневр, суть якого полягає в переході від обмежувально-стримувальної політики доходів до політики стимулювання їх зростання. Основною соціальною проблемою України є недосконала система оплати праці та низький рівень заробітної плати переважної частини суспільства, що породжує проблему бідності працівників, а відтак потребує її подолання. Будь-які соціальні пільги, субсидії, преференції, виплати при народженні дитини – це паліативи. Без радикальної реформи політики заробітної плати проблему бідності широких верств населення розв'язати неможливо.

Політика доходів повинна спиратися на такі соціальні стандарти, як прожитковий мінімум і мінімальна заробітна плата, яка має бути щомісячною та погодинною. Тож, перш за все, слід визначити науково-обґрунтований реальний прожитковий мінімум.

Наступний крок – підвищення мінімальної заробітної плати до рівня прожиткового мінімуму, що забезпечить істотне зростання середньої заробітної плати. Такі зміни сприятимуть значному підвищенню питомої ваги заробітної плати у собівартості продукції і ВВП. А це, своєю чергою, неминує зумовить зростання платоспроможного попиту та внутрішнього ринку, а відтак і розвиток економіки в цілому. Україна посідає передостаннє місце в Європі (перед Молдовою) за розвитком сучасного внутрішнього ринку та купівельною спроможністю населення.

Отже, в Україні необхідно перейти від дешевої до дорогої робочої сили, що сприятиме оновленню виробничого апарату, ступінь зношування якого сягнув 70–80%. Дешева робоча сила – гальмо науково-технічного прогресу. Теорія і практика дешевої робочої сили є вкрай шкідливою не тільки для забезпечення еко-

номічного зростання, а й з точки зору Індексу людського розвитку. Хибним є твердження, що ріст заробітної плати неминує призводить до підвищення цін. Насправді ж реалізація цього безпосереднього зв'язку можлива лише за однієї умови – відсутності зростання продуктивності праці. Більш висока заробітна плата – це, зрештою, об'єктивна основа для підвищення пенсій, що дозволяє відмовитися від таких суб'єктивних дій, як встановлення надбавок до пенсійних виплат.

2. Перейти від закритих до відкритих акціонерних товариств, сприяти процесам акціонування в економіці із залученням широких верств населення і відповідно трансформації плутократично-олігархічного капіталізму в «народний» капіталізм на основі розвитку ринку цінних паперів та іпотеки.

3. Створити сприятливі умови для розвитку малого і середнього бізнесу, перш за все, шляхом спрощення податкової системи, зменшення податкового тиску та його рівномірного розподілу, відновлення кредитування економіки і здешевлення кредитів, реформування регуляторної політики.

4. У податковій політиці здійснити перехід до оподаткування фінансових потоків, що означатиме ліквідацію такого криміналізованого податку, як ПДВ, і сприятиме детінізації економіки, зростанню ВВП та надходжень до бюджету.

5. Ввести прогресивний податок на фізичних осіб, диференційований залежно від їх доходів, що дасть змогу повернути податкам притаманну їм роль перерозподілу багатства від багатих до бідних.

6. Запровадити податок на нерухомість (податок на багатство).

7. Притягувати до кримінальної відповідальності тих осіб, які умисно подають неправильні дані в деклараціях про доходи.

8. Змістити акцент з контролю над доходами громадян на контроль над витратами (покупками).

9. Утворити «Фонд олігархів», куди через політико-правові стимули залучити кошти українських мільярдирів і мультимільйонерів для надання допомоги найбільш вразливим верствам населення з одночасною суспільною легітимізацією «набутих» за роки незалежності капіталів найбагатшими людьми України.

10. Забезпечити оптимальне поєднання ринкових механізмів і державного регулювання економіки. Коли це необхідно, держава повинна захищати справедливість усіма доступними їй законними засобами.

Висновки. У посткризовий період Україні доведеться докласти зусиль для формування нової економічної моделі. Ключова роль у цьому процесі належить переходу від фінансової до ринкової економіки, посиленню інституційної політики, подоланню системних деформацій, усуненню колосальної соціальної нерівності та бідності в країні. Для цього державі потрібно вжити ряд заходів, які, зокрема, запропоновані автором у цій статті.

Література

1. Пахомов Ю., Пахомов С. Ситуація в Україні: передкриза, криза, посткриза // Економічний часопис-XXI. – 2009. – № 7–8. – С. 3–6.
2. Філіпенко А. С. Фундаментальні чинники світової фінансової кризи // Економіка і управління. – 2009. – № 4 (44). – С. 6–13.
3. Ковальчук Т. Т., Черняк В. К., Шевчук В. Я. Актуалітети політики розвитку / Т. Т. Ковальчук, В. К. Черняк, В. Я. Шевчук. – К.: Знання, 2009. – 326 с.

Стаття надійшла до редакції 24 грудня 2009 р.